

12.11.2021

EOAK/3176/2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Piatta Skottman-Kivelä

KIINNIPITOTILANTEET KOULUSSA

1 KANTELU

Kantelija pyysi tutkimaan A:n kaupungin B:n koulun menettelyä asiassa, joka koski kantelijan lapseen (jälj. oppilas) toistuvasti kohdistuneita kiinnipitoja.

Kantelijan mukaan kevätlukukaudella hänen sanotun koulun toista vuosiluokkaa käynyt lapsensa oli kahden kuukauden ajanjaksolla joutunut 16 kiinnipitotilanteeseen, joiden aikana lapsi oli muun muassa kaadettu väkisin maahan vatsalleen, ”revitty” rauhoittumishuoneeseen ja pidetty maassa painopeiton alla niin, että toinen ohjaaja oli istunut lapsen päällä ja toinen pidellyt jalkoja.

2 SELVITYS

---

3 RATKAISU

3.1 Keskeiset oikeusohjeet

Perus- ja ihmisoikeussäännökset

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Perustuslain 16 §:n mukaan jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen.

Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Säännöksessä vahvistetaan, että perusoikeudet kuuluvat myös lapsille.

YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (LOS) 3 artiklan 1 kohdan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu¹. Artiklan 2 kohdan mukaan lapsella on oikeus hänen hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon.

Sopimuksen 28 artiklan 2 kohdan mukaan sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin taatakseen, että kurinpito kouluissa tapahtuu tavalla, joka on lapsen ihmisarvon mukaista ja sopusoinnussa tämän yleissopimuksen kanssa. Sopimuksen 37 artiklan a-kohdassa kielletään lasten julma, epäinhimillinen tai halventava kohtelu².

Perusopetusta koskevia säännöksiä ym.

Perusopetuslain 3 §:n 2 ja 3 momenttien mukaan opetus järjestetään oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaisesti. Opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa.

Perusopetuslain 30 § 1 momentin mukaan opetukseen osallistuvalla on työpäivinä oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta, oppilaanohjausta sekä riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Lain 31 §:n perusteella opetuksen järjestäjälle kuuluu opetukseen osallistumisen edellyttämien avustajapalvelujen järjestäminen ja kustantaminen.

Perusopetuslain 29 §:ssä säädetään opetukseen osallistuvan oikeudesta turvalliseen opiskelu ympäristöön. Säännöksen 3 momentin mukaan opetuksen järjestäjän tulee opetussuunnitelman yhteydessä laatia ja ohjeistaa suunnitelma kurinpitokeinojen ja kasvatustarkastuksen käyttämisestä ja niihin liittyvistä menettelytavoista. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain 13 § edellyttää, että oppilaitoksen opiskeluhoitosuunnitelmaan kirjataan suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä.

---

¹ Eduskunnan perustuslakivaliokunta on painottanut, että lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti myös sääntelyn soveltamisessa (PeVM 14/2020 vp, s. 2; PeVM 6/2020 vp, s. 3; PeVL 18/2018 vp, s. 3 ja PeVL 17/2018 vp, s. 3).

² YK:n lapsen oikeuksien komitea (yleiskommentti 8, CRC/C/GC/8, kohta 15) on todennut, että voi olla poikkeustilanteita, joissa [mm.] opettajat voivat joutua kohtaamaan vaarallista käyttäytymistä, joka oikeuttaa käyttämään kohtuullisia rajoitustoimenpiteitä käyttäytymisen hillitsemiseksi. Tässäkin on selkeä ero lapsen ja muiden suojelemiseksi tarvittavan voimankäytön ja rangaistustarkoituksellisen voimankäytön välillä. Tarvittavan voimankäytön on oltava kaikissa tilanteissa mahdollisimman vähäistä ja lyhytkestoista. Lisäksi tarvitaan yksityiskohtaista ohjeistusta ja koulutusta sekä rajoitustoimenpiteisiin turvautumisen minimoimiseksi että sen varmistamiseksi, että käytettävät menetelmät ovat turvallisia ja oikeasuhtaisia tilanteeseen nähden ja ettei niihin sisälly tarkoituksellista kivun aiheuttamista hillitsemiskeinona.

Turvallisen opiskeluympäristön ja työrauhan takaamiseksi tarvitaan keinoja puuttua oppilaan epäasialliseen käyttäytymiseen. Perusopetuslain 35 a–36 g §:ssä säädetään ojentamis-, kurinpito- ja turvaamistoimista sekä menettelyistä. Perusopetuksessa ei voida käyttää oppilaaseen muita kuin laissa säädettyjä ojentamis- ja kurinpitotoimia.

Perusopetuslain 36 §:n 2 momentin nojalla opetusta häiritsevä oppilas voidaan nojalla määrätä poistumaan jäljellä olevan oppitunnin ajaksi luokkahuoneesta tai muusta tilasta, jossa opetusta annetaan, taikka koulun järjestämästä tilaisuudesta.

Lain 36 b §:n mukaan mikäli oppilas ei noudata hänelle annettua poistumismääräystä, rehtorilla ja opettajalla on oikeus poistaa oppilas luokkahuoneesta tai muusta opetustilasta taikka koulun tilaisuudesta. Rehtorilla ja opettajalla on myös oikeus poistaa koulun alueelta oppilas, joka ei poistu saatuaan tiedon 36 §:n 3 momentissa tarkoitetusta opetuksen epäämisestä.

Jos poistettava oppilas koettaa vastarintaa tekemällä välttää poistamisen, rehtorilla ja opettajalla on oikeus käyttää sellaisia oppilaan poistamiseksi välttämättömiä voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina oppilaan ikä ja tilanteen uhkaavuus tai vastarinnan vakavuus sekä tilanteen kokonaisarviointi huomioon ottaen. Rehtori ja opettaja voivat toimia yhdessä tai kumpikin erikseen. Oppilaan poistamisessa ei saa käyttää voimankäyttövälineitä. Voimakeinojen käyttöön turvautuneen opettajan tai rehtorin tulee antaa kirjallinen selvitys tapahtuneesta opetuksen järjestäjälle.

Perusopetuslain muutoksia (477/2003) koskevan hallituksen esityksen (HE 205/2002, s. 27) yksityiskohtaisissa perusteluissa on 36 b §:n osalta todettu, että mahdollisuus puuttua oppilaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen on tarkoitettu vain niitä poikkeuksellisia tilanteita varten, joissa muut toimenpiteet eivät ole auttaneet ja muiden oppilaiden tai opiskelijoiden oikeus opetukseen, työrauhaan tai turvallisuuteen vaatii välittömiä toimenpiteitä. Tarpeellisia keinoja voisivat olla esimerkiksi väkivaltaisesti tai uhkaavasti käyttäytyvän oppilaan rauhoittaminen kiinni pitämällä ja taluttaminen pois tilanteesta. Käytettävät voimakeinot eivät oikeutta tarpeettomaan tai liialliseen voimankäyttöön tai väkivaltaan.

Perustuslakivaliokunta arvioi rehtorille ja opettajille annettavia voimankäyttöoikeuksia lausunnossaan (PeVL 70/2002 vp) ja piti lähtökohtaisesti ongelmallisena, että voimankäyttöoikeus on henkilöillä, joilta ei voida edellyttää voimakeinojen käytön osaamista eikä voiman käytössä huomioitavien oikeudellisten seikkojen tuntemusta. Voimakeinoinhin turvautuminen merkitsee tällaisessa tilanteessa vakavaa riskiä niiden kohteeksi joutuvan henkilön oikeuksien kannalta.

Perustuslakivaliokunta katsoi, että opetusta häiritsevän tai käytöksellään muita uhkaavan oppilaan poistaminen luokkahuoneesta tai koulun alueelta oli kuitenkin perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävää. Valiokunta korosti painokkaasti, että rehtorin tai opettajan turvautuminen voiman käyttöön voi tulla kysymykseen vain hyvin poikkeuksellisesti ja tähdensi suhteellisuusperiaatteen suurta merkitystä kulloinkin tarvittavan voiman tilannekohtaisen mitoittamisen kannalta.

Oppilaan fyysisestä rauhoittamisesta kiinnipitämällä ei ole säädetty perusopetuslaissa. Välttämättömien ja puolustettavien voimakeinojen käyttö on perusopetuslaissa sidottu edellä todettuun opetusta häiritsevän oppilaan tilasta poistamiseen sekä tilanteeseen, jossa haltuun otettavaa esinettä tai ainetta hallussaan pitävä oppilas koettaa vastarintaa tekemällä välttää haltuun ottamisen (36 d §).

Perusopetuslain muutoksen (1267/2013) esitöissä (HE 66/2013) on 36 d §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa todettu, että tarpeellinen keino [säännöksessä tarkoitettujen] esineiden ja aineiden haltuun ottamiseksi voisi olla esimerkiksi oppilaan kiinni pitäminen. Myös sanottua hallituksen esitystä koskevassa lausunnossaan perustuslakivaliokunta (PeVL 35/2013 vp) edelleen painokkaasti korosti rehtorin tai opettajan voimankäyttöön turvautumisen erityistä poikkeuksellisuutta ja tähdensi suhteellisuusperiaatteen suurta merkitystä kulloinkin tarvittavan voiman tilannekohtaista tarvetta ja mitoittamista arvioitaessa.

Hallintolaki

Hallintolain 6 §:n mukaan viranomaisen on kohdeltava hallinnossa asioivia tasapuolisesti sekä käytettävä toimivaltaansa yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin. Viranomaisen toimien on oltava puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Niiden on suojattava oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia.

Nämä hallintolaissa säädetty yleiset hallinnon oikeusperiaatteet on otettava huomioon myös koulun ja oppilaitoksen kurinpidossa ja ojentamisessa sekä työrauhan turvaamisessa. Turvallinen oppimisympäristö on taattava ja kurinpito kouluissa järjestettävä tavalla, joka on lapsen ihmisarvon mukaista ja sopusoinnussa lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa.

3.2 Saatu selvitys

Saadun **koulun ja kaupungin** selvityksen mukaan oppilaalle oli tehty erityisen tuen päätös syyskuussa sekä henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Lukuvuoden aikana henkilökunta teki paljon kartoitustyötä tarvittavista tukitoimista ja oppilaalle oli asiakirjoista ilmenevästi järjestetty useita oppimisen ja koulunkäynnin tukitoimia.

Tilanne keväällä oli ollut oppilaalle erittäin haastava. Toisen vuosiluokan keväällä oppimisessa vaaditaan paljon ja oppilaan jaksaminen ja pinnistelytaidot olivat ääri rajoilla. Yhdessä oppilaan ja luokan henkilökunnan kanssa oli mietitty keinoja, miten tilanteen kärjistymisen voisi estää.

Edelleen selvityksen mukaan oppilaan huoltajien kanssa oli HOJKS-keskustelussa käyty läpi kaupungissa käytettävät suojaamis- ja rajaamistoimenpiteet ja niitä oli oppilaaseen kohdistettu vain silloin, kun hänen rauhoittamisensa ei ollut muutoin onnistunut. Näitä toimia käytetään vain, mikäli oppilas ei rauhoitu, vaan on väkivaltainen ja vaaraksi itselleen tai ympäristölle. Jos tilanne ei rauhoitu ja väkivaltainen käytös jatkuu, niin oppilas viedään eriyttämistilaan patjan päälle, jossa hänet laitetaan patjalle vatsalleen makaamaan. Tarvittaessa käsistä ja jaloista pidetään kiinni. Painopeittoa oli oppilaan kohdalla käytetty vain silloin, kun hän oli sitä itse pyytänyt ja kokenut rauhoittuvansa sen avulla parhaiten. Oppilaan kohdalla nämä tilanteet olivat vähentyneet kuntoutuksen edistyessä ja koulutyö sujui nyt suhteellisen hyvin.

Selvityksessä todetaan, että kaupungin kouluille oli annettu ohjeistusta (toimintaohjeet) voimakeinojen käyttöön ja koulutusta muun muassa Avekki-menetelmästä.

Aluehallintovirasto toteaa lausunnossaan, että oppilaan kiinnipitoja koulussa oli tapahtunut ilman, että ne olisivat liittyneet luokasta poistamiseen tai esineen tai aineen haltuun ottamiseen. Kiinnipidoille ei siten ole ollut laissa erikseen säädettyä perustetta, jolloin niitä tulee arvioida ensisijaisesti rikoslain mukaisena pakkotilana tai hätävarjeluna. Aluehallintovirasto ei voi kuitenkaan arvioida rikoslain mukaisten lainkohtien edellytysten täyttymistä.

Kaupungin selvityksessä tuodaan esille, että huoltajilta oli ennakkolisesti pyydetty lupa lapsensa kiinnipitoon koulussa. Aluehallintoviraston näkemyksen mukaan huoltajat eivät kuitenkaan voi pätevästi suostua lapsensa perusoikeuksien rajoittamiseen, vaan perusoikeuksia voidaan rajoittaa vain lailla. Siten huoltajien suostumukselle kiinnipitoon ei pidä antaa merkitystä.

Aluehallintoviraston mukaan oppilaalle tulee ensisijaisesti taata riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti tuen tarpeen ilmetessä, jotta aggressiivinen käyttäytyminen ja siitä johtuvat kiinnipidot eivät olisi ainakaan seurausta riittämättömästä tuesta. Aluehallintovirasto arvioi, että vaikka oppilas oli saanut monipuolisesti oppimisen ja koulunkäynnin tukea sekä oppilashuollollista tukea, hän olisi todennäköisesti hyötynyt myös henkilökohtaisesta avustajasta.

Henkilökohtaisen avustajan keskittyessä vain yhden oppilaan ohjaamiseen, pystytään oppilaan käyttäytymistä ohjaamaan ennakoita ja oppilas saa jatkuvasti tukea omaan käyttäytymiseensä sekä kanssakäymiseen muiden oppilaiden ja aikuisten kanssa.

Kun oppilaan käytöksen seurauksena hänen henkilökohtaiseen koskemattomuuteensa oli jatkuvasti puututtu, koulun olisi tullut tarjota kaikki mahdolliset tukikeinot oppilaalle, jotta olisi voitu varmistua, etteivät käyttäytymisen haasteet johdu ainakaan riittämättömästä tuesta.

Aluehallintovirasto korosti lausunnossaan, että oppilaan kiinnipidosta tulisi säätää lailla. Perusopetuslain 29 §:n mukaan oppilailla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Säännös asettaa koulutuksen järjestäjälle velvollisuuden toimia siten, että oikeus turvalliseen oppimisympäristöön toteutuu. Säännös ei ole kuitenkaan riittävän täsmällinen ja tarkkarajainen, jotta kyseiseen säännökseen voitaisiin perustaa oikeus oppilaan kiinnipitoon. Aluehallintoviraston näkemyksen mukaan voimassa oleva perusopetuslaki ei tarjoa riittäviä mahdollisuuksia reagoida oppilaiden aggressiiviseen käytökseen. Siten perusoikeuksien rajoittamista toteutetaan käytännössä kouluissa ilman lainsäädännöllistä perustaa.

3.3 Arviointi

Totean aluksi selvyuden vuoksi, etten ole tässä asiassa tarkemmin arvioinut kaupungin selvitykseen liitettyä ohjeistusta (toimintaohjeet kouluille). Tällä päätökselläni en myöskään ota kantaa kantelunalaisten tapahtumien rikosoikeudelliseen arviointiin. Ratkaisuni ei estä kantelijaa niin halutessaan saattamasta asiaansa rikosprosessissa arvioitavaksi.

Yleistä

Perustuslaissa turvattuun maksuttomaan perusopetukseen voidaan katsoa sisältyvän myös oikeus häiriöttömään opiskeluun, mikä edellyttää kouluissa puuttumista häiritsevään ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Opetuksen järjestäjällä on perusopetuslain 29 §:n perusteella velvollisuus huolehtia fyysisesti, psyykkisesti, sosiaalisesti ja pedagogisesti turvallisen oppimisympäristön toteutumisesta kaikille oppilaille. Sillä on myös velvollisuus huolehtia työntekijöidensä turvallisuudesta ja terveydestä työssä.

Perustuslain 2 §:n mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Voimakeinojen käyttöoikeus merkitsee vakavaa puuttumista perustuslain 7 §:ssä turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, eikä tähän oikeuteen saa puuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta (PeVL 35/2013 vp, PeVL 70/2002 vp).

Perusopetuslaissa säädetään tarkkarajaisesti opettajan voimakeinojen käytöstä silloin, kun oppilas poistetaan luokkahuoneesta tai oppilaalta otetaan haltuun aine tai esine.

Koska oppilaan muun kiinnipidon (rauhottaminen fyysisesti rajaamalla) edellytyksistä ja noudatettavasta menettelystä ei ole säädetty perusopetuslaissa, voi perusoikeuksien rajoittaminen tulla yksittäistapauksissa kyseeseen ainoastaan rikoslain 4 luvun 4 ja 5 §:ssä säädettyinä hätävarjeluna tai pakkotilassa sallittuna tekona silloin, kun vähemmän rajoittavat toimet eivät tule kysymykseen. Rajoittaa ei saa enempää eikä pidempää aikaa kuin on välttämätöntä.

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvontakäytännössä on korostettu, että henkilön perusoikeuksia voidaan rajoittaa ainoastaan silloin, kun rajoituksen käyttö perustuu lakiin ja sen käyttö täyttää vaatimukset sen välttämättömyydestä, suhteellisuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta. Rajoitusten käytössä on keskeistä rajoitustoimenpiteiden rajattu käyttöaika. Niitä tulee siis käyttää vain sen ajan, joka henkilöiden välittömäksi suojaamiseksi tai turvaamiseksi on tarpeen. Tämän lisäksi käytettyjen rajoitustoimenpiteiden tulee olla tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia. Rajoitustoimenpiteitä tulee käyttää vain tilanteissa, joissa muut toimet eivät riitä tai eivät ole sovellettavissa ja turvautuminen niihin on siten välttämätöntä (suhteellisuus- ja välttämättömyysvaatimus). Asianmukainen rajoitustoimenpiteiden käytön kirjaaminen on edellytys sille, että perusoikeuksien kuten ihmisarvoisen kohtelun, henkilökohtaisen vapauden, koskemattomuuden ja turvallisuuden turvaamisesta voidaan jälkikäteen varmistua.

Oppilaan kiinnipidot kirjausten mukaan

Käytössäni olleiden asiakirjojen mukaan oppilaalla oli vajaan kahden kuukauden aikana ollut 15 fyysisen rajoittamisen tai luokasta poistamisen tilannetta. Oppilaan tapauksessa kiinnipitoja oli tapahtunut myös iltapäiväkerhossa, ohjaajien toimesta sekä niin, etteivät ne liittyneet luokasta poistamiseen tai esineen tai aineen haltuun ottamiseen. Näille kiinnipidoille ei siten ole ollut laissa erikseen säädettyä perustetta. Aluehallintoviraston tavoin myöskään minulla ei käytössäni olleiden asiakirjojen perusteella ole mahdollista arvioida tarkemmin kussakin tilanteessa käsillä olleita olosuhteita ja mahdollisia rikosoikeudellisia oikeuttamisperusteita. Totean kuitenkin seuraavan.

Neljässä asiakirjoissa kuvatussa kiinnipitotapauksessa oppilaan lantion päällä oli istunut aikuinen henkilö fyysisen rajoittamisen toimenä mahdollisesti jopa kymmeniä minutteja. En pysty kirjallisessa kantelumenettelyssä ottaman kantaa menettelyn välttämättömyyteen, oikeasuhtaisuuteen tai soveltuvuuteen yksittäisessä tilanteessa. Korostan kuitenkin painokkaasti, että kiinnipittäminen on aina viimesijainen keino turvallisuuden takaamiseksi ja oppilaan rauhoittamiseksi. Koska perusopetuslaissa ei ole säädetty kiinnipittämisestä, voidaan lähtökohtaisesti kiinnipitoon turvautua vain hätävarjelu- tai pakkotilatilanteissa.

Oppilasta kohtaan käytettyjen välttämättömien ja tilanteessa välittömästi vaadittavien voimakeinojen ja fyysisen rajoittamisen tulee aina olla oikeassa suhteessa tavoitteeseen nähden eli tavoite on pyrittävä saavuttamaan lievintä mahdollista voimaa käyttäen. Voimakeinojen tulee selkeästi kohdistua järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämistavoitteeseen, eikä niitä saa käyttää oppilaan rankaisemiseksi tai tukimuotona. Kiinnipitäminen ei myöskään saa kestää pidempään kuin on välttämätöntä. Tarpeeton voiman käyttö, kivun tuottaminen tai lasta muutoin alistava ja hänen ihmisarvoaan loukkaava menettely ei voi koskaan olla hyväksyttävää.

Edelleen totean, että yhdessä kirjauslomakkeessa kuvatussa tilanteessa oppilas oli ollut ulkona keinumassa ilman käsineitä, jolloin häntä oli ohjeistettu käsineiden käyttöön. Oppilas oli hermostunut tästä ja ryhtynyt heittelemään ohjaajaa kivillä ja pienillä puun oksilla. Kirjausten mukaan tilanteessa oli ollut fyysiseen rajoittamiseen ryhtyessä läsnä vain koulunkäynninohjaaja, joka esti oppilasta heittelemästä esineitä istumalla hänen alavartalonsa ("takapuolensa") päällä. Noin "viiden minuutin taistelun" päästä paikalle oli tullut toinen ohjaaja, jonka kanssa oppilas oli kannettu kainaloista sisälle. Siellä toinen ohjaaja oli istunut oppilaan lantion päälle ja toinen pitänyt jaloista kiinni.

Toisessa kuvatussa tilanteessa oppilas oli kirjauksen mukaan "uhannut käyttää ilmoitustaululla olleita nastoja 'aseena' aikuisia kohtaan. Tässä vaiheessa häneltä otettiin nastat pois käsistä ja tämän jälkeen siirrettiin lattialle kiinnipitoon siten, että hänet laitettiin vatsalleen lattialle ja painopeitto levitettiin hänen ylävartalonsa päälle, jotta hän rauhoittuu eikä pääse satuttamaan itseään eikä kiinnipidossa mukana olleita aikuisia".

Kiinnipitolomakkeiden osalta selvityksessä on todettu, että lomakkeet eivät kaikilta osin vastaa todellista tilannetta; esimerkiksi jälkimmäisessä tilanteessa oppilas oli jatkanut aggressiivista käytöstään senkin jälkeen, kun häneltä oli poistettu nastat käsistään. Selvityksen perustella jää siten osin avoimeksi kysymykseksi, onko kyse huolimattomasta lomakkeiden täyttamisestä vaiko siitä, että koulussa kiinnipitoja ja painopeittoa oli käytetty huomattavan matalalla kynnyksellä.

Kiinnipitolomakkeiden merkintöjen perusteella en ole voinut ainakaan edellä kuvattujen kiinnipitolomakkeiden merkintöjen perusteella täysin vakuuttua oppilaaseen kohdistettujen rajoitustoimien oikeasuhtaisuudesta ja välttämättömyydestä ottaen huomioon erityisesti oppilaan iän, käytetyt fyysiset rajoitteet ja niiden selvityksissä kuvattu intensiteetti.

Totean vielä yleisesti, että kiinnipitämisen on oltava joka tapauksessa luonteeltaan lähinnä hoidollista sekä kokonaisuutena arvioiden puolustettavaa, kun otetaan huomioon lapsen käyttäytyminen ja kokonaistilanne.

Kiinnipitäminen tulee lopettaa heti, kun se ei enää ole välttämätöntä. Kiinnipitoon ei voida ryhtyä esimerkiksi lapsen tottelemattomuuden tai passiivisen vastarinnan murtamiseksi. Lasta ei saa provosoida niin, että tilanne ajautuu kiinnipitoon, eivätkä lapsen sanalliset uhkaukset tai loukkaava kielenkäyttö oikeuta kiinnipitoa.

Korostan myös, että perusopetuslaissa kiinnipitovalta on annettu vain opettajille ja rehtorille, ei kouluavustajille tai -ohjaajille. Jos voimakeinoja käyttää tai kiinnipitoihin turvautuu koulunkäynninohjaaja, menettelyä ei voida missään tilanteessa arvioida perusopetuslain mukaan.

Saadun selvityksen mukaan kaupungin kouluja on sittemmin ohjeistettu kirjaamaan kiinnipitotilanteet tarkemmin. Pidän tätä erittäin perusteltuna niin oppilaan kuin kiinnipitoihin turvautuneiden henkilöiden oikeusturvan kannalta.

Painopeiton käyttö

Saadun selvityksen mukaan oppilaan kohdalla painopeittoa oli käytetty vain silloin, kun tämä oli sitä itse pyytänyt. Kiinnipitolomakekirjauksista ei kuitenkaan nimenomaisesti ilmene oppilaan itse pyytäneen painopeittoa. Sen sijaan kirjauksissa on todettu muun muassa seuraavaa: ”oppilas rauhoittui lopullisesti, kun laitettiin painopeitto päälle” [pvm], ”käytimme painopeittoa hänen rauhoittamiseksi” [pvm], ”...siirrettiin viereiseen rauhoittumistilaan vatsalleen patjalle, jossa hänen ylävartalonsa päälle laitettiin painopeitto, jotta hän ei satuttaisi itseään eikä kiinnipidossa mukana olleita aikuisia” [pvm].

Saamistani selvityksistä ei tarkemmin ilmene, minkälaisesta painopeitosta on ollut kysymys; sellaisesta painopeitosta, joka on tarkoitettu henkilön liikkumisen rajoittamiseen vaiko terapeuttisesta rauhoittavasta välineestä.

Mielestäni kirjauksista välittyy vaikutelma, että painopeittoa on – toisin kuin selvityksessä on todettu – käytetty oppilaan fyysisen rajoittamisen välineenä.

Korostan, että perusopetuslaissa säännellyissä tilanteissa voimankäytöllä tarkoitetaan pelkästään henkilön fyysisen voiman käyttämistä, eikä minkäänlaisten välineiden käyttö ole säännösten perusteella sallittua.

Myös kaupungin omassa ohjeistuksessa todetaan, että luokasta poistamisessa, esineen tai aineen haltuunotossa tai fyysisessä rajoittamisessa ei saa käyttää voimankäyttövälineitä (kuten mattoja, naruja tai vöitä).

Huoltajien suostumus kiinnipitoon

Saadussa selvityksessä on viitattu, että rajoittamistoimenpiteistä oli sovittu yhdessä oppilaan huoltajien kanssa. Oppilaan HOJKS-asiakirjaan on kirjattu, että ”huoltajilta on lupa tarvittaessa pitää oppilasta kiinni rauhoittumistilanteessa. Rauhoittumistilanteessa käytetään myös painopeittoa”.

Aluehallintovirasto toteaa lausunnossaan, että huoltajat eivät voi pätevästi suostua lapsensa perusoikeuksien rajoittamiseen, vaan perusoikeuksia voidaan rajoittaa vain lailla. Siten huoltajien suostumukselle kiinnipitoon ei pidä antaa merkitystä.

Yleisesti totean, että vaikka henkilön oma suostumus ei oikeuta rajoittamaan hänen perusoikeuksiaan, voi se olla yksi tekijä arvioitaessa sitä, miksi asiassa on käytetty kiinnipitoa. Totean vielä tässä yhteydessä, että suostumusta hankittaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota suostumuksen aitoon vapaaehtoisuuteen, etukäteisyyteen ja riittävään täsmällisyyteen sekä siihen, onko suostumuksen antaja todella ymmärtänyt suostumuksen merkityksen. LOS 12 artikla myös turvaa lapselle oikeuden vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa ja saada näkemyksensä otetuksi huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Edellä sanotun johdosta en voi pitää hyväksyttävänä, että oikeutus selvityksissä kuvattuihin kiinnipitoihin ja niissä käytettyihin menettelyihin (tai painopeiton käyttöön) on johdettu huoltajan antamasta suostumuksesta.

Oppilaan tuki

Laillisuusvalvontahavaintojeni perusteella näyttäytyy, että oppilaan häiritsevän tai väkivaltaisen käytöksen taustalla saattavat usein olla puutteet oppilaan saamassa oppimisen ja koulunkäynnin tuessa sekä viranomaisten tai toimialojen välisessä monialaisessa ja -ammattillisessa yhteistyössä.

Yhdyn aluehallintoviraston lausunnossa todettuun siitä, että oppilaalle tulee taata perusopetuslain mukainen oikeus saada riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti tuen tarpeen ilmetessä.

Kun tässä asiassa oppilaan käytöksen seurauksena hänen henkilökohtaiseen koskemattomuuteensa oli jatkuvasti puututtu, koulun olisi tullut tarjota kaikki mahdolliset tukikeinot oppilaalle, jotta olisi voitu varmistua siitä, etteivät hänen käyttäytymisensä ja siitä johtuvat kiinnipidot olleet ainakaan seurausta riittämättömästä tuesta. Koulunkin selvityksessä on todettu, että keväällä oppimisessa vaadittiin paljon ja oppilaan jaksaminen ja pinnistelytaidot olivat ääri rajoilla.

En voi tarkemmin ottaa kantaa, millä tuen muodoilla oppilasta olisi parhaiten voitu tukea näiden konfliktitilanteiden välttämiseksi. Aluehallintovirasto katsoo kuitenkin nähdäkseni perustellusti lausunnossaan, että oppilas olisi todennäköisesti hyötynyt henkilökohtaisesta avustajasta.

Korkeimman hallinto-oikeuden tuoreen vuosikirjapäätöksen ([KHO:2021:130](#)) mukaan oppilaan avustajapalvelut tulee järjestää siten, että oppilaan oikeus opetukseen hänen yksilöllisten edellytystensä mukaisesti toteutuu. Korkein hallinto-oikeus arvioi erityisluokalla kolmatta vuosiluokkaa käyvän A:n opetukseen osallistumisesta ja koulupäivien sujumisesta sekä asiantuntijalausunnoista saadun selvityksen perusteella, että A:n koulussa saama avustajapalvelu ei ollut riittävä hänen opetukseen osallistumisensa edellytysten turvaamiseksi. Kunnalla ei ole velvollisuutta myöntää oppilaalle henkilökohtaista koulunkäyntiavustajaa, jos oppilaan opetukseen osallistumisen edellyttämät palvelut voidaan kokonaisuutena arvioiden järjestää muulla tavalla. Hakemuksen hylkääminen ei voi kuitenkaan perustua pelkästään kunnan tekemään linjaukseen siitä, että avustajapalvelut järjestetään kunnassa tietyllä tavalla. A:lle oli suositeltu henkilökohtaista koulunkäyntiavustajaa, mutta asiantuntijalausunnoissa ei ollut yksiselitteisesti todettu henkilökohtaisen koulunkäyntiavustajan olevan välttämätön edellytys oppilaan perusopetukseen osallistumiselle (vrt. KHO 2006:79). Korkein hallinto-oikeus katsoi, että ratkaisevaa merkitystä ei tullut antaa pelkästään sille, millä tavoin asiantuntijat olivat lausuntonsa sanoittaneet, vaan asia tuli ratkaista arvioimalla oppilaan opetukseen osallistumisen edellytyksiä saadun selvityksen perusteella kokonaisuutena. Tapauksessa A:lle olisi tullut osoittaa henkilökohtainen koulunkäyntiavustaja. Näin olisi turvattu myös toisille oppilaille asianmukaiset työskentelyolosuhteet luokassa.

Yleisesti korostan, että silloin kun lapsen käytökseen koulussa vaikuttaa esimerkiksi hänen terveydentilansa tai muu tuen tarpeensa, ei koulu voi toistuvasti käyttää kurinpitokeinoja tai esimerkiksi kiinnipitoa järjestyksen ylläpitämiseen. Lapsella on oikeus oppimisen ja koulunkäynnin tukeen sekä hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon. Kaikkia oppilaita tulee suojella aggressio- ja konfliktitilanteilta ja koulun on löydettävä keinot tukea oppilasta niin, ettei näihin tilanteisiin toistuvasti ajauduta.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsitykset A:n kaupungin ja sen B:n koulun tietoon.

Tässä tarkoituksessa lähetän niille jäljennökset tästä päätöksestäni.

Päätöksestä lähetetään jäljennös tiedoksi myös aluehallintovirastolle.

Minulla ei ole tietoa siitä, missä laajuudessa kouluissa käytetään kiinnipitämistä oppilaiden aggressiivisen käytöksen rauhoittamiseksi. Mikäli ja kun tarvetta tällaiseen on, pidän välttämättömänä oppilaiden oikeusturvan toteutumiseksi, että asiasta säädetään tarvittaessa nimenomaisesti laissa. Viitan myös edellä aluehallintoviraston perusopetuslain muutostarpeista lausumaan

Lähetän anonymisoidun jäljennöksen päätöksestäni siten myös opetus- ja kulttuuriministeriölle tiedoksi ja tarvittavalla tavalla tulevassa säädösvalmistelussa huomioon otettavaksi.